

TÁRCZA.

A PALÁSTI CSATA.

(1552 augusztus 9—10.)

AZÁNK 1552-iki hadi eseményeinek kihatásában egyik legnevezetesebbje a palásti csata, melyben I. Ferdinánd királynak a honti-nógrádi várak, melyek egy hónappal ezelőtt elestek, visszafoglalására s a győzelmesen előrenyomuló Ali budai basának visszanyomására nagy ügygyelbajjal összetoborzott s 10,000 főnél nagyobb számú csapatai a hibás, idegen hadvezetés következtében tönkremenvén, az első bányavidéki nagyobb ellenállás megtörött s a török az általa elfoglalt Drégely, Szécsény, Hollókő, Busa, Salgó és Buják váraiban zavartalanul és megnövekedett öntudattal megfészkelhette magát, Füleket 1554-ben könnyű szerrel bevehette, Drégely mezővárosának egy részét, a templomot és környékét 1575-ben megerősíthette, — azóta nevezik Palánknak — Kékkő, Divény és Somoskő várakat ugyanezen évben elfoglalhatta s ezáltal uralmát Hont, Nógrád, Zólyom és Gömör vármegyék mélyébe oly erővel terjeszthette, hogy azt csak Pálffy Miklósnak 1593—5-iki diadalmas hadjárata tudta megszüntetni.

A király serege, mely a bécsi haditanács tétovázása miatt már több mint egy hónapig Léván tétlenül vesztegelt, a nélkül, hogy tudta volna, vajjon Erdélybe, Ferdinánd vesző ügyének támogatására megyen-e, vagy Ali, Veszprém legyőzője előnyomulásának megakadályozására küldik, 1552 augusztus első napjaiban felsőbb parancsra Drégely felé indult, hogy a kínálkozó alkalommal az elesett honti-

noárádi várakat visszafoglalja, esetleg Alit foglalkoztassa s lekösse, hogy Szokoli Mehemeddel, a temesvári győzővel való egyesülését s Szolnok és Eger ellen való menetelüket megakadályozza.

A sereg, melynek fővezére Teufel Erazmusz, a magyarok Ördög Mátyásnak nevezték, győri főkapitány volt, a következő elemekből állott: Sforzia Pallavicini Olaszországban toborzott 4500 gyalog zsoldosa, Ditrich Marczel vezérlete alatt 3000 német gyalogos, kiknek fele puskás, fele pedig lándzsás volt; a fővezér Gyórból 200 lovast, Kéglevich György, Rátkay Pál, Dessewffy Ferencz, Dombay Mihály és Sándry Ferencz kapitányok egy-egy lovasszázadot, a lévai helyőrségből Sárkány Pál, Székely Miklós, Rác István, Jakosich Ferencz, Drégely elestéig ipolyági kapitány és Matusnay Sebestyén kapitányok egy-egy könnyű lovasszázadot, Korponáról Csuthy Gáspár, Krusich János csábrági kapitány helyettese, egy lovasszázadot, Puchaim Farkas bányavidéki főkapitány és zólyomi főispán Zólyomból 200 lovast, Maschko Menyhért Véglesről 250 lovast vezetett a táborba s végül 800 cseh és morva gyalogos és ugyanannyi magyar hajdú. Az összes létszám tehát 10,850 ember volt. Ebből 9100 gyalogos és tüzér és 1750 lovas. Ezenkívül a király parancsára a bányavidéki tíz vármelegyéből (Pozsonytól a Szepességig) 7000 főből álló fölkelő csapat gyűlt össze Füleknél. A hadsereg élelmezése Sbardelatti Ágoston, váczai címekkel fölszentelt püspökre, esztergomi nagyprépost-kanonokra s az érsekségnek Frater György biboros halála után adminisztrátorára, egy harcziás főpapra volt bízva, kinek szülei olaszok voltak, de maga már magyar születésű és érzelmű s ki már Muránynak 1549-iki ostrománál is kitűnt vitézségével. Teufel ez alkalommal egy lovasszázadot bocsátott rendelkezésére.

Teufel táborával Egegen megállapodva, Ali pedig kémeitől értesülvén a mieink előkészületeiről, támadó szándékáról s előnyomulásáról, gyorsan elhatározta, hogy Teufelt megelőzi terve kivitelében, megtámadja, mielőtt a Füleknél álló fölkelő sereggel egyesülne s Rákos mezejéről a Veszprémet, Drégelyt bevett s az Ipoly völgyét meghódoltató, győzelemittas, mintegy 10,000 főnyi hadával sietve fölfelé menetelt.

A két sereg számra nézve nem igen különbözött egymástól, de annál inkább a szellem, fegyelem, képzettség és ellátás dolgában. Az utóbbi tekintetben a mozlim sereg jóval fölötte állt a keresztény hadnak.

Es Teufel oly megfoghatatlan gondatlansággal s óvatosság nélkül táborozott Egegen, hogy egyszerre csak azon vette észre magát,

hogy mögötte az összes útvonalak a martalóczok és janicsároktól meg vannak szállva. S ekkor a helyett, hogy az utakat megtisztítva, a nemesi fölkelő sereget Fülekről magához vonva s a bányavárosi lövegeket, melyek már Bozókon voltak, bevárva, a támadásra s esetleg visszavonulásra alkalmasabb, szélesebb útvonalon, a Selmezt patak alsó völgyén, Felsőszemeréden, Tompán, Gyerken és Ipolyságnak át Drégely, vagy a már közeledő Ali ellen ment volna, Szalattnyánál átkelve a Nagy- és Kis-Kemencze halmai között fekvő dombháton, Palást mezején ütött táborn, a Korpona szűkebb völgyében, mely ily nagy sereg számára dél felé alkalmatlan volt a támadásra, fölfelé pedig vesztett csata esetén, úgyszólván lehetlenné tette a visszavonulást Korpona s a bányavárosok irányában. A fővezér ezen végzetes hibáját még azzal tetézte, hogy a völgy feletti magaslatokat elmulasztotta megszállani s a földérintő szolgálatról a tények tanúsága szerint teljesen megfeledkezett.

Ily körülmények között 1552 augusztus 9-én a törökök Arszlán bég vezérlete alatt megközelítvén a mieinket, három löveg tüzétől támogatva nyugtalanítani kezdték őket. Mire ezek kitörvén a táborból, az ellenséggel fölvették a harcot közelről puskatűzzel s távolról ágyúkkal. Csakhamar ott termett a magyar és német lovaság s heves küzdelem fejlődött ki, melyben mindkét részről sokan elesetek és fogságba kerültek. A tisztek közül Dessewffy súlyosan megsebesülvén, a táborba vitték, hol még aznap meghalt. Sándry és Dombay fogságba estek. A török részről elesett a defterdár, vagyis a hadsereg fizetőmestere néhány kiváló tiszttel. A törökök meg akarván boszulni a defterdár halálát, az olasz hadosztályt, honnan a halálhozó golyó jött, kicsalták egy útmenti bozótosba. Az olaszok, jóllehet kitűnő lövők voltak, a túlnyomó törököktől körülvéve, a legnagyobb veszedelembé kerültek. A magyar lovasok azonban Jakosich és Thúry György, a későbbi lévai, palotai és kanizsai főkapitány, kiváló hős, vezérlete alatt segítségükre siettek s a kifáradtakat fedezve kirántották a veszedelemből.

Másnap, augusztus 10-én Teufel és Sforzia újra megkezdték a harcot. A támadó sereg közepét az olasz és német gyalogság képezte, balszárnya védelmére a német vértések, a jobbra a győri könnyű lovaság voltak állítva. Azonban egy előre nem látott esemény a mieink vesztét okozta. Épen javában tartott ugyanis a legnagyobb harcz, midőn a mi részünkön vigyázatlanságból fölrobbant a lövőpor s néhány löveget a tüzerekkel együtt levegőbe röpített. A törökök fölhasználván az ezáltal támadt zavart, egetverő lármával vetet-

ték magukat a mieink megzavart soraira. Mire először a német gyalogság s utána a nehéz lovasság hátrálni kezdett. Teufel a csatatéren legalább övéit igyekezett visszatartani a futástól, de a túlnyomó s vérszemet kapott törököktől körülvéve, fogságba esett. A mieink ennek ellenére is hősileg védték magukat, de midőn vezéreik, Sbardelatti püspök, az utolsó magyar főpap, ki karddal kezében hősileg küzdve vérzett el a hazáért, Borsán Miklós, Rozsny Kristóf és Suly Farkas elestek, bomlásnak indultak a csapatok. Sforzia Pallavicini az olasz sereget lelkesítette hősi kitartásra, de látván, hogy a csata sorsa el van döntve s minden veszve van, egy közeli erdőbe menekült, hogy könnyebben védekezhessék, vagy az éj beálltával erdőkön, hegyeken át menekülhessen a veszedelemből. Utjában a törökök körülvették. Sforzia ellenállásra lelkesítette övéit s maga is kétségbeesetten küzdött. Végül megsebesült, s kezéből kiesvén kardja, az ellenség fogságába esett. Vele sok előkelő olasz tiszt esett el, vagy került fogságba, köztük Pallavicini Hipolit, Sforzia rokona, Tiburtino Márk súlyosan megsebesülve, Castro Albert, a firenzei Antimori Vinczével és Bembo s még néhányan. A Bozóknál álló Rátkay Pál az ellenség győzelmét s a mieink vereségét megtudva, az ágyúkkal Zólyomba vonult vissza. A Füleknél összegyűlt nemesi fölkelő sereg pedig szétszéledt.

A győző törökök messzire üldözték a legyőzötteket s egész Dömeházáig, melyet felégettek, Németiig, Szebellébig és Berencsfalváig nyomulva, sok népet rabságba huzoltak. A bányavárosokat és Korponát, mely órség nélkül maradt, irtózatos pánik fogta el a vereség hallatára s a csatából menekülők láttára, főleg midőn három elfogott török kinzás alatt azt vallotta, hogy Ali basa, mihelyt haderejét összeszedi s kiegészíti, Léva és Csábrág várakat foglalja el s azután Szentbenedek és Szentkereszt vidékét s a Közép-Garam völgyét hódoltatja meg.

Szerencsére Ali megelégedvén a palásti győzelemmel és zsákmányul ejtve a mieink összes lövegeit, zászlait s egész táborát, mintegy 4000 fogolylyal visszatért Budára, hova mint triumfátor vonult be. Elől sorban mentek a foglyok, köztük Teufel lovon ülve. A foglyokat dob- és trombitászó mellett a főtérre vivén, a kiválóbbakat megtartotta, a többit elkótyavetyélte. Teufelt 40 zászlóval s a levágott fejekkel Sztambulba küldvén, Sforziát magánál tartotta, kit még azon évben 8000 darab arany lefizetése után szabadon bocsátott, neki ajándékozván Tiburtinót s még néhány foglyot. A nagy váltságdíj lefizetéséhez járult Cosimo Medici, Firenze hercege, Sforzia Medici s más olasz fejedelmek, sőt Ferdinánd király is fiával Miksa herczeg

gel. Teufel Sztambulban a szultán elé vezetettvén, tagadta nevét s azt, hogy ő volt a királyi sereg fővezére, mire a haragra gerjedt Nagy Szulejmán, ki az ő kilétét jól tudta, bőrszakba varratta s a Boszporuszba dobatta. A német foglyok Budán és Pesten oly becs-telenek voltak s oly olcsón keltek el, hogy egy mérő árpa, vagy liszt és egy félmeszely méz- vagy vajért lehetett egyet kapni.¹

Bármilyen gyászos vége és következménye is volt azonban a palásti csatának, melyet a bányavárosok és vidéke sokáig sirva emlegettek, Palástnak véres mezején is felragyognak azon lélekemelő ére-nyek, melyek hazánkat megmentették a végső enyészettől s később új életre keltették: a magyar honszeretet, vitézség és az önfeláldo-zásig fokozott kitartás.

A csata negyedfélszázados évfordulóját Palást község 1902 aug. 9-én gyászistentisztelettel ünnepelte meg.

MATUNÁK MIHÁLY.

¹ Nicolai Isthvanfi Pannoni Historiarum de rebus ungaricis libri XXXIV. Coloniae Agrippinae. An. 1622. pag. 332—335. Matunák Mihály: Adatok az 1552-iki honti hadjárat történetéhez. Tört. Tár. 1907. 452—477. l.